

KAYIP SESLERİN İZİNDE

Emre Aracı

Donizetti Paşa'nın Orkestrasını Dinleyen Bir İtalyan Prenses

1850 yılında Osmanlı İmparatorluğu'na siyasi bir mülteci olarak gelen ve beş yıl boyunca hiç ayrılmayan İtalyan prenses Cristina Trivulzio Belgiojoso'nun öyküsü...

Prenses Cristina Trivulzio Belgiojoso'nun (1808-1871) hayatı tam anlamıyla bir film gibi. Zaten 2010 yılında Mario Martone'nin yönetmenliğini yaptığı ve 19. yüzyıldaki İtalyan bağımsızlık hareketi Risorgimento dönemini konu alan *Noi credevamo* filminde de onun beyaz perdede canlandırılışını görmek mümkün. Bu İtalyan prensesin yaşam öyküsü onu ilk keşfettiğim anda bana Lady Mary Montagu ve Lady Hester Stanhope gibi İngiliz asilzade hanımların bir kıtadan diğerine maceralarla dolu hayatlarını hatırlatmıştı. Lady Mary Montagu (1689-1762) 18. yüzyılda İngiliz büyükelçisi eşiyile birlikte bir süre İstanbul'da yaşamış ve Britanya'daki dost ve akrabalarına yazdığı Türkiye mektupları elden ele dolaşarak Byron'u dahi etkilemişti. (bkz: Emre Aracı, Lady Mary Montagu ve Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın şiirinden doğan bir şarkı, *Andante*, Ekim, 2015, sayı: 108) İngiltere'nin en genç başbakanı William Pitt'in yeğeni olan ve bekar amcasıyla birlikte 10 Downing Street'te yaşamış olan Lady Hester Stanhope (1776-1839) ise bütün imtiyazlarını geride bırakarak Napolyon Bonaparte'ın izinde Mısır'a doğru yola çıkmış, altı ay İstanbul'un Tarabya semtinde bir konakta yaşamış, sonradan Lübnan'daki Djoun köyüne yerleşmiş ve buradan hiç ayrılmamıştı. Avrupa'da kendisinden "Çöl Kraliçesi" olarak bahsedildiği gibi Naum Tiyatrosu'nun sahibi Michael Naum da Djoun'da ona hizmet etmiş en sadık yardımcıları arasındaydı. Basmakalıp şablonların dı-

Prenses Cristina Trivulzio Belgiojoso (Henri Lehmann, 1843)

şına taşmış olan bu ömürler, yaşadıkları çağdan haz etmeyen benzer ruhlara da tarihten birer emsal oluşturuyorlar sanki. Ölümünün 150. yıl dönümünde bu makalemin kahramanı olan Prenses Cristina Trivulzio Belgiojoso da işte böyle bir karakter.

Cristina Trivulzio 1808'de Milano'nun Sant' Alessandro Meydanı'nda bulunan ve bugün de hâlâ ayakta duran Barok üsluptaki aile sarayı Palazzo Trivulzio'da dünyaya geldi. Hem baba hem de anne tarafından İtalya'nın en köklü, soylu ve varlıklı ailelerine mensup-

Milano'daki Palazzo Trivulzio

tu. Büyük dedelerinden Gian Giacomo Trivulzio'nun at üstünde betimlendiği bir heykelini Leonardo da Vinci tasarlamış, ama bu heykel hiçbir zaman yapılamamıştı. Ancak Leonardo da Vinci, Cristina'nın anne tarafından Gherardini ailesine mensup olan bir başka üyesi, Lisa Gherardini'yi resmetmeyi başarmıştı ki bu tablo tarihe *Mona Lisa* olarak geçecekti. Dolayısıyla Cristina Trivulzio Milano'da dünyaya gözlerini açtığında böylesine kültürel ve entelektüel bir mirası da ailesinden devralmış oluyordu. O yıllar Milano I. Napolyon'un hükmü altındaki İtalya Krallığı'nın da başkentiydi. 1815'te Napolyon'un Waterloo'daki yenilgisi ve Viyana Kongresi'nin ardından bu topraklar Avusturya'ya bağlanmış ve birleşik İtalya'nın bağımsızlık hayallerinin tohumları da böylece atılmıştı. Dört yaşında babasını kaybeden Cristina çekingen ve içine kapanık bir yapıda olduğu kadar aynı zamanda hür ve bağımsız bir ruha da sahipti. İçinde bulunduğu politik ortamdan dolayı İtalya'nın bağımsızlık hareketine de derin bir sempati beslemekteydi. 1824'te genç ve yakışıklı Prens Emilio di Belgiojoso ile evlendi. Ancak bu evlilik uzun sürmeyecek ve çift ayrı hayatlar yaşayacaktı. Kısa sürede İtalyan bağım-

sızlık hareketinin taraftarları için Milano'daki evi bir tür buluşma mekânı hâlini almış, Avusturya yönetimi bu durumdan huzursuzluk duyunca da genç prenses bütün servetini geride bırakarak 1830'da Paris'e kaçmak zorunda kalmıştı.

Prenses Belgiojoso'nun Paris'teki sürgün hayatı Place de la Madeleine'deki bir binanın beşinci katındaki küçük bir dairede başladı. Maddi sıkıntılar içerisinde geçimini tercümeler yaparak sağlamaya başladı. İtalya'dan, başta annesi olmak üzere, dostlarının maddi yardımıyla kısa sürede Paris'teki nüfusunu arttırmış, Rue d'Anjou'da eski kapı numarası 23 olan dairesinde pek çok sanatçı, müzisyen, şair ve edebiyatçının toplandığı bir salon oluşturmayı başarmıştı ki bunlar arasında Franz Liszt, Honoré de Balzac, Heinrich Heine ve Alfred de Musset gibi isimler vardı. Bu salon daha sonra 28 Rue du Montparnasse'ta ağaçlar arasındaki bir villaya taşınacaktı. Cristina'nın müziğe karşı ayrı bir hassasiyeti vardı. Ne de olsa çocukluğunda Milano'daki aile evinin kapısından Rossini ve Bellini gibi devrin en önemli bestecileri pek çok defa girip çıkmışlardı. Piyano çalıyor, güzel sesiyle şan parçaları seslendiriyordu. Bir

Prens Cristina'nın yaşadığı yıllarda Paris, (Giuseppe Canella, 1832)

sabah prensesi Paris'teki dairesinde ziyaret eden Avusturya büyükelçisi Kont Rudolph Apponyi, 8 Haziran 1836'da günlüğüne düştüğü nota göre, onu Rönesans tarzı döşenmiş bir oturma odasında aynı tarzda bir kanepede otururken bulmuştu. Başında Michelangelo'nun *Sibyl*'ini hatırlatan kocaman bir türban vardı. Fransız tarihçi François Mignet kanepe arkasında duruyor, üzerinde siyah kadiife bir gömlek bulunan piyanist Liszt ise uzun düz saçları omuzlarına dökülmüş, kravatsız ve elinde tuttuğu bereyle prensesin önünde bir taburede oturuyordu. Kont Apponyi'ye göre "bir yandan en abartılı genç erkeklerle, diğer yandan da en seçkin entelektüellerle etrafını sarmayı seven prenses, zaman zaman hayranlık ve merhamet uyandıran tuhaf olmakla birlikte doğaçlama bir kültürel hayat sunuyor" idi.

Böylesine bohem bir ortam içerisinde, prensesin salonunda 31 Mart 1837 Cuma günü hiç beklenmedik bir düello gerçekleşti. Ancak bu silahsız ve kansız bir düelloydü. Devrin iki büyük piyanisti, Sigismund Thalberg ve Franz Liszt, İtalyan sığınmacılar ya-

rarına düzenlenen o günkü salon konserinde piyanodaki hünelerini bir düello havasında birbirleriyle rekabet ederek sergilemişlerdi. Seslendirilen eserler arasında Liszt, Meyerbeer'in operası üzerine kendi fantezisi *Reminiscences de Roberts le Diable*'i, Thalberg ise Rossini'nin *Moise* operasından Op.33 fantezisini çalmıştı. Hakemlik yapan Prens Belgiojoso'nun kazanan hakkındaki yorumu ise bir hayli diplomatik olmuştü: "Thalberg dünyadaki birinci piyanist, ama Liszt eşsiz" idi. Liszt 1830'larda Kontes Marie d'Agoult ile birlikte İsviçre'ye sürgüne gidince, Thalberg kısa sürede Paris'in yolunu tutmuş ve devrin en meşhur piyanisti olarak nam salmaya başlamıştı. 1836'da Liszt'in Paris'e geri dönmesiyle aralarında büyük bir rekabet başlamış ve halk iki piyanistin hesaplaşacağı ortak bir konserde buluşmalarında ısrar eder olmuştü. İşte o gün bu tarihi hesaplaşmaya Prens Belgiojoso ev sahipliği yapmış oluyordu. Bu konser vesilesiyle prenses Liszt, Thalberg, Johann Peter Pixis, Henri Herz, Carl Czerny ve Chopin gibi devrin en parlak piyanistlerini ortak bir bestede bir araya

Franz Liszt, (Henri Lehmann, 1839)

getiren yepyeni bir konser varyasyonunun ortaya çıkmasına da vesile oldu. Bellini'nin *I Puritani* operasından meşhur marşın temaları üzerine yaratılan *Hexameron* varyasyonları böylelikle ortaya çıktı. Eser 1837 Mart'ındaki o tarihi konsere yetişemediyse de 1839'da tamamlanmış ve Viyana'da Tobias Haslinger Yayınevi tarafından basılmıştı. Kapağında ise bu büyük müzisyenlerle birlikte Prens Belgiojoso'nun da adı yer alıyordu.

Paris'te böylesine yoğun bir kültür hayatından sonra Prens Belgiojoso 1838'de kızı Maria'nın dünyaya gelmesinin ardından İtalya'ya geri döndü. 1848'de İtalya'daki isyanlarda Napoli'de bir araya getirdiği 160 direnişçiyi birlikte Milano'ya yürüdü. Ancak Avusturya idaresinin isyanı bastırmasıyla yaşadığı hayal kırıklığının ardından İngiltere'ye kaçmayı düşündüyse de ona kucak açan bir başka ülkeye sığınmayı tercih etti ve kızı Maria'yı da yanına alarak Malta üzerinden Atina ve ardından İstanbul'un yolunu tuttu. 1850'de Osmanlı İmparatorluğu'na siyasi bir mülteci olarak gelen bu İtalyan prenses beş yıl boyunca Türkiye'den hiç ayrılmadı. Üstelik

Sigismund Thalberg, (Henri Grevedon, 1836)

Prens Belgiojoso'nun yaratılmasına vesile olduğu 'Hexameron'

İstanbul'da bir süre kaldıktan sonra Safranbolu, Karabük yakınlarında mektuplarında adını "Cıaq Maq Oglü" olarak yazdığı Çakmakoglu

Prensess Belgiojoso'nun Paris'teki evi, 28 Rue du Montparnasse, (Georges-Henri Manesse, 1908, Musée Carnavalet)

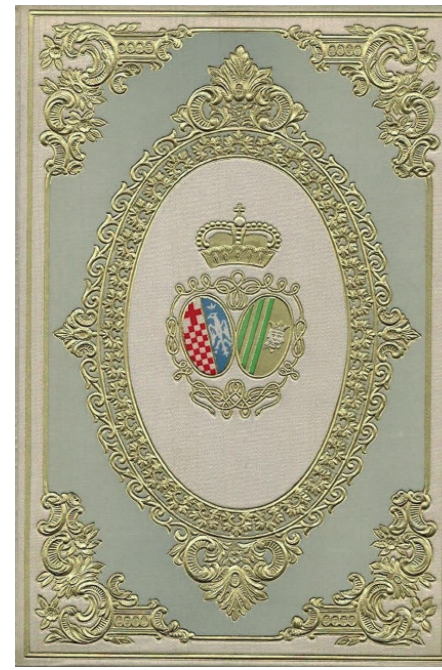

1848'deki İtalyan bağımsızlık ayaklanmasında Prensess Belgiojoso

Çiftliği'ne yerleşti. Burada tarım ve hayvancılıkla uğraşırken bir yandan da Türkiye intibalarını kaleme aldığı kitaplar yazdı. Hatta nadir bir kopyasını Paris'ten satın aldığı kapağı taçlı ve aile armalarıyla bezeli *Souvenirs dans l'exil de (Sürgün Hatıratı)* böyle bir dönemin eseri olarak kaleme alınmıştı. Bestecilerle bu kadar yakın ilişki kurmuş olan Cristina Belgiojoso'nun İstanbul müzisyenleriyle de irtibat kurmamış olması hâliyle beklenemezdi. Nitekim Paris'in Le Nouvelliste gazetesine Ortaköy'den yazarak yolladığı ve gazetenin 14 Ekim 1850 tarihli sayısında yayımlanan mektubunda İstanbul'da Giuseppe Donizetti'yle tanıştığını ve onun idaresinde bir orkestra provasına katıldığını anlatıyordu.

Prensess Belgiojoso o gün kendisini bir hayli sarsan yaylı bir arabayla bahçelerden geçerek Sultan Abdülmecid'in müzisyenlerinin bulunduğu bir saraya gitmişti. Ellerinde kontrbaslar, kemanlar, flütler ve kornolar bulunan yüzlerce genç

adam geniş bir salonda sıraların arkasında gururla durmaktaydılar. Ancak hep birlikte çalmaya başladıklarında tam bir "charivari", yani curcuna olmuştu. Orkestranın yorumu prensesse Jean-Jacques Rousseau'nun gençliğinde, daha müzik sanatına dair doğru dürüst hiçbir bilgisi yokken, Lozan'da kendi eserini idare ettiği bir konserde topluluğun çıkarttığı kötü sestenden duyduğu utancı ve bu talihsiz olayı nasıl da komik ve neşeli bir ifadeyle *İtraflar*'ının birinci cildinde detaylıca aktarışını hatırlatmıştı. "Bu Donizetti *Anna Bolena*, *Favorita* ve *Lucia* gibi operaları borçlu olduğumuz Maestro'nun ağabeyidir. Kendisi o operaların bestecisi kadar orijinal olmasa da kibar bir

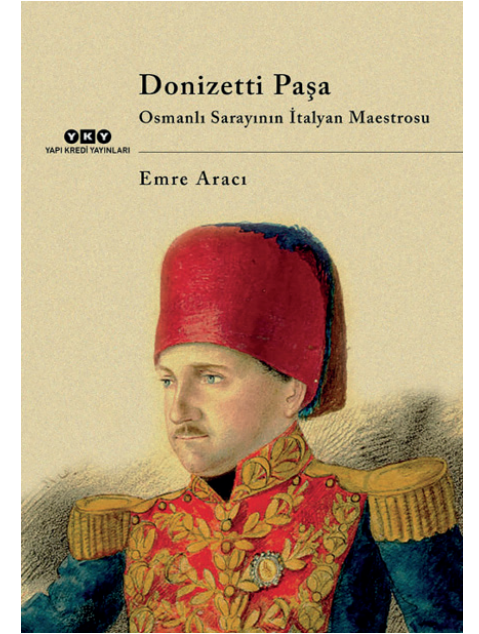

Prensess Belgiojoso'nun sürgün hatıratının kapağı (Emre Aracı koleksiyonu)

insandır" diye tanıtmıştı Belgiojoso İstanbullu Donizetti'yi Paris'teki okurlarına, ama "tabiatları müzik sanatına bir hayli uzak" böylesine bir öğrenci topluluğu karşısında 20 yıldır vermekte olduğu mücadele karşısında yine de ondan etkilenmişti. Donizetti'nin önünde eğilerek ona "Allah yücedir, siz de!" demişti. Prensess Belgiojoso o gün provada hangi eserlerin seslendirildiğini yazmamıştı, ama Donizetti'yle Franz Liszt'in daha üzerinden birkaç yıl geçmiş olan İstanbul seyahati üzerine de muhakkak konuşmuş olmalıydı. Üstelik Liszt İstanbul resitallerinde prensesin siparişi üzerine bestelenen o kolektif *Hexameron*'u da günümüze ulaşan yegâne konser afişinde görüldüğü gibi, Salle Franchini'de 18 Haziran 1847'de Cuma günü çalmıştı.

1855'te Prensess Belgiojoso İtalya'ya geri döndü. 1861'de bağımsız İtalyan Krallığı'nın kurulmasıyla birlikte emeline ulaşmış olarak politik hayattan çekildi. Zamanının çoğunu Milano, Locate ve Como Gölü kıyısındaki evlerinde geçirdi ve 1871'de 63 yaşında hayata gözlerini yumdu. Schubert ve Schu-

mann'ın lied'lerinde pek çok şiirini müziğe döktükleri Heinrich Heine, *Reisebilder (Seyahat Tabloları)* adlı gezi notlarında Prensess Belgiojoso'dan bahsederken onun için "Hayatın kaba gerçekliğinden ziyade şiirsel bir rüya âlemine ait gibi görünen yüzlerden

Emre Aracı'nın hayatını kaleme aldığı Giuseppe Donizetti Paşa

birine sahipti" demişti. Kaba bir dünyanın gerçeklerinden uzaklaşmak isteyenler belki de bu yüzden onun Paris'teki Rönesans dekorlu dairesinden Safranbolu'daki çiftliğine kadar Mona Lisa'nın akrabasının o sınır ve asır tanımayan şiirsel rüya âlemi yaşantısına bir nebze dokunarak kendi iç dünyalarının zenginliğinde yalın ve yalnız bir yolculuğu tercih ediyorlar... 🌊

Emre Aracı'nın Andante'deki geçmiş yazılarının tamamına www.emrearaci.weebly.com adresinden ulaşabilirsiniz.